

264528

FAUJEWUSSU

ดอยชะม้อ (กระม้อ กุมอ) ต้นทางบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์

ลักขณา ชาญ

อาจารย์, กลุ่มวิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ประเพณีสงกรานต์ของชาวล้านนานั้นจะมีการนำน้ำขมิ้นส้มป่อยไปสรงน้ำพระเพราะเชื่อว่า ส้มป่อยเป็นพืชศักดิ์สิทธิ์ช่วยขจัดสิ่งเลวร้าย อปมงคล เป็นการปลดปล่อยสิ่งไม่ดีให้หลุดพ้นจากชีวิต นอกเหนือจาก น้ำส้มป่อยแล้วยังมีบางแห่งที่มีความเชื่อในเรื่องของการนำน้ำศักดิ์สิทธิ์ไปสรงน้ำพระ โดยเฉพาะที่จังหวัดลำพูน จะมีประเพณีตักน้ำทิพย์ดอยชะม้อ ซึ่งเป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่โบราณ คนโบราณมีความเคารพนับถือพระธาตุหริภุญชัยเป็นอย่างยิ่ง เมื่อถึงเทศกาลสำคัญ เช่น สงกรานต์หรือ ประเพณีสรงน้ำพระบรมธาตุหริภุญชัยก็จะนำน้ำมาสรงพระธาตุ น้ำที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์และมีความพิเศษ

คือ น้ำที่อยู่บนยอดเขาสูง ได้แก่ ยอดดอยชะม้อ ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน บนดอยนั้นมีบ่อน้ำที่เป็นหินและมีน้ำขังอยู่ด้านใน คนโบราณสมัยนั้น อาจคิดว่าเป็นน้ำจากเทวดาจึงนำน้ำที่ขังอยู่นั้นมาส่งพระธาตุ ซึ่งชาวบ้านจะขึ้นไป ตักน้ำจากบ่อน้ำทิพย์บนดอยชะม้อ ก่อนถึงวันสงกรานต์ ๓ วัน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ งานประเพณีตักน้ำทิพย์ดอยชะม้ออยู่คู่กับงานสงกรานต์พระธาตุหริภุญชัยตลอดมา นอกจากนี้ในอดีตเมื่อมีการจัดพระราชพิธีพระบรมราชาภิเษกหรือการขึ้นครองราชย์ ของพระมหากษัตริย์ไทย ขึ้นตอนสำคัญอย่างหนึ่งคือการส่งมูรธาภิเษก น้ำ ที่จะนำมาใช้นั้นในอดีตมีระเบียบกำหนดให้ใช้น้ำจากแม่น้ำ 5 สาย ได้แก่ แม่น้ำ คงคา ยมนา อีรวดี มหิ และสรภู ในชมพูทวีป หรือที่เรียกว่า “ปัญจมหานที” แต่เนื่องจากประเทศไทยอยู่ห่างจากชมพูทวีปมากไม่สะดวกในการเดินทาง จึง เปลี่ยนมาใช้น้ำจากแม่น้ำ ๑๘ แห่ง จากภายในพระราชอาณาจักรแทนและ น้ำทิพย์จากดอยชะม้อก็เป็นหนึ่งในแหล่งน้ำนั้นด้วย นอกจากนี้น้ำทิพย์จาก ดอยชะม้อยังนำมาใช้ในงานพระราชพิธีต่างๆ ตามโบราณราชประเพณีตั้งแต่ สมัยรัชกาลที่ ๖ เป็นต้นมา

ที่มาของคำว่า ดอยชะม้อ นั้นมีบางท่านกล่าวว่าอาจเพี้ยนมาจากคำว่า “คว่ำหม้อ” หรือบางทีก็บอกว่ามาจากคำว่า “หม้อคว่ำ” เพราะลักษณะของดอยมี รูปร่างคล้ายกับหม้อที่คว่ำอยู่ แต่ในทัศนคติของผู้เขียนนั้นสันนิษฐานว่าคำนี้อาจจะ มาจากคำว่า ฤมอ ซึ่งเป็นภาษาเขมร หมายถึง หิน ก็เป็นไปได้ ด้วยลักษณะของชื่อ ที่อาจจะมาจากภาษาเขมรทำให้ผู้เขียนมีความสนใจที่จะศึกษาชื่อของดอยชะม้อ ว่าอาจจะมาจากการยืมคำภาษาเขมรก็เป็นได้ โดยตั้งข้อสังเกต คือ

ประการแรก ลักษณะของดอยชะม้อ มีลักษณะเป็นภูเขาหิน จึงอาจ ทำให้คนสมัยนั้นเรียกตามลักษณะของภูเขาที่เป็นได้ ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม ๑ เรียกว่า ดอยกระม้อ^๑ ได้บอกลักษณะของดอยแห่งนี้ว่า ดอย กระม้อ หรือดอยชะม้อ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองลำพูน ปรากฏชื่อใน แผนที่ภูมิประเทศของกรมแผนที่ทหาร ว่า “ดอยดู่” จากทางแยกถนนเชียงใหม่- ลำปาง ที่หมู่บ้านสันป่าฝ้ายไปทางทิศตะวันออกระยะทางประมาณ ๑๒ กิโลเมตร จากเชิงเขาต้องเดินขึ้นดอยค่อนข้างชัน มีหินแตกร่วงหล่นมากมายตลอดทาง ระยะทางประมาณ ๑,๘๐๐ เมตร จะถึงบันไดนาค จากนั้นต้องไต่ไปตามทาง คนเดินประมาณ ๓๐ เมตร จึงถึงยอดดอยซึ่งสูงจากน้ำทะเล ๗๒๐ เมตร บน ยอดสูงสุดนี้มีลานเรียบเนื้อที่ประมาณ ๕x๑๐ เมตร มีผู้สร้างศาลาโรงทาน วิหาร และพระเจดีย์ไว้แล้ว มีบ่อน้ำซึ่งถือว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ เรียกว่า น้ำบ่อทิพย์ อยู่ทาง ด้านเหนือปากบ่อกว้าง ยาว ๓x๓ เมตร ก้นบ่อกว้าง ๑ เมตร ความลึกของบ่อ จนถึงระดับน้ำ ๘.๕ เมตร ปากบ่อเป็นโขดหินโดยรอบมีการกั้นรั้วกันคนพลัดตก และเป็นกั้นไม่ให้ผู้หญิงเข้าไปในบริเวณนี้ด้วยบ่อน้ำเกิดในรอยแตกแยกของหิน Rhyolite ซึ่งเป็นหินอัคนีประเภทหนึ่ง น้ำในบ่อมีอยู่ตลอดปี ปากบ่อมี น้ำครุ คือ

^๑สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม ๑ หน้า ๔๔

ปางนันทของทศกยง-มจ (บงเจ้าทัพย์)
 ันโต 1,749 ัน
 อนก.ค.เมืองอ

ถึงตักน้ำผูกเชือกไว้ให้คนหย่อนลงไปตักน้ำ เมื่อตักขึ้นมาดูพบว่า เป็นน้ำใสมีสีอมเหลืองเพียงเล็กน้อย รสชาติสะอาดบริสุทธิ์ ลองดื่มดูก็ไม่มีพิษมีภัยสรุปได้ว่า คอยกระบ้อ หรือ คอยคุด นี้ไม่ใช่ภูเขาไฟโบราณเพราะหินที่ประกอบเป็นภูเขาเป็นหิน ซึ่งเกิดก่อนยุคที่ประเทศไทยจะมีหินภูเขาไฟ ส่วนน้ำในบ่อนั้นคงเป็นส่วนของน้ำบาดาลที่ซึมซาบเป็นระดับอยู่ใต้ดินในแง่ของวัฒนธรรมแล้ว เชื่อกันว่าน้ำบ่อนคอยกระบ้อนี้เป็นน้ำบ่อทิพย์ ซึ่งใช้ในพิธีมงคลต่างๆ เช่น ในการสงฆ์พระธาตุหรือบุญชัย จะต้องใช้น้ำจากที่นี่และในพิธีการสงฆ์น้ำมูรธาภิเศกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ใช้น้ำทิพย์จากคอยกระบ้อด้วย นอกจากคอยกระบ้อแล้วในประเทศไทยก็ยังมีสถานที่อื่นๆ ที่มีข้อสันนิษฐานว่าอิมคำว่า ฤมอ ของภาษาเขมรมาใช้ อาจมีการออกเสียงของคำแตกต่างกันออกไป ผู้เขียนจะขอยกมาเป็นตัวอย่างและเปรียบเทียบกับคอยกระบ้อ คือ

สมอ (เรือ) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี ๒๕๔๒ ให้ความหมายว่า สมอ ๑ (สะ-หมอ) น. หิน. (ข. ฤม); ของหนักที่ล่ามโซ่หรือเชือกอยู่กับเรือ เวลาจอดเรือใช้ทอดลงไปใต้น้ำให้เกาะพื้น เพื่อไม่ให้เรือเคลื่อนที่ไปที่อื่น อาจเป็นไปได้อาจในอดีตราออาจจะใช้สิ่งของที่หนัก หรือก้อนหินถ่วงน้ำเพื่อไม่ให้เรือเคลื่อนที่ไป ก็เป็นได้

สมอเรียง ชื่อเดิมของหัวหิน ก่อนหน้าที่ชื่อหัวหินยังไม่เกิด มีเรื่องเล่าว่าราวปี พ.ศ. ๒๓๗๗ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พื้นที่เกษตรกรรมบางแห่งของเมืองเพชรบุรีแห้งแล้งกันดารมาก ราษฎรกลุ่มหนึ่งจึงย้ายลงมาอยู่ทางใต้ จนมาที่บ้านสมอเรียงซึ่งอยู่เหนือขึ้นมาจากเขาตะเกียบและบ้านหนองแกหรือบ้านหนองสะแก ลักษณะของบ้านสมอเรียงนี้มีหาดทราย ชายทะเลแปลกกว่าที่อื่น คือมีกลุ่มหินกระจัดกระจายอยู่อย่างสวยงาม ทั้งที่ดินก็มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสำหรับทำไร่ทำนา การประมง บรรพชนเหล่านี้จึงลงหลักปักเสาสร้างบ้านหัวหินขึ้น จนกลายเป็นหมู่บ้านที่เรียกกันแต่แรกว่า “บ้านสมอเรียง” ซึ่งคำว่าสมอ อาจมาจากคำว่า ฤมอ ซึ่งหมายถึง หิน สมอเรียง คือ หินที่เรียงรายตามที่กล่าวมาตอนต้นนั่นเอง

เขามอ^๒ คือภูเขาจำลองที่ทำจากหิน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง ได้อธิบายถึง เขามอ ไว้ว่า การก่อเขามอ ซึ่งจัดเป็นการช่างศิลป์ประเภทหนึ่งและได้ทำขึ้นเป็นเครื่องเล่นกันมาแต่ก่อนนั้นสิ่งสำคัญอยู่ที่หินที่นำมาใช้ก่อสร้างเป็นภูเขาจำลอง เท้าที่พบหลักฐานที่เป็นเขามอรุ่นเก่าและเขามอรุ่นหลังหินที่ใช้สำหรับก่อเขามอ คือ หินฟองน้ำ หินซากและหินกาบ แต่ก่อนนั้นก่อนก่อเขามอเรียกภูเขาจำลองที่ก่อเลียนแบบภูเขาจริงนี้ว่า “เขามอ” คำว่า “มอ” มาจากคำ

ว่า “ฤมอ” ในภาษาเขมร ซึ่งแปลว่า ก้อนหิน เมื่อเวลาผ่านไปจึงเหลือแต่ “มอ” ต่อท้ายคำว่า “เขา” เป็น “เขามอ” เขามอหรือภูเขาจำลองทำจากหินก้อนเล็กก้อนน้อยที่เก็บมาจากทะเล ที่ใกล้ภูเขา หรืออาจสกัดหรือต่อมาจากหินก้อนอื่นๆ แล้วนำหินแต่ละก้อนมาก่อให้ติดเข้าด้วยกันจนเป็นภูเขาจำลองที่มีรูปทรงเลียนแบบภูเขาจริง อาจจัดให้มียอดเขาสูงลดหลั่นลำดับกันเป็นชั้นๆ ปากถ้ำมีหินย้อยและห้วยน้ำอยู่บ้าง นับได้ว่าเป็นเครื่องตกแต่งประดับบ้านเรือนคู่กันมากกับไม้ตัดที่นิยมกันมากในหมู่คนไทยสมัยก่อน ปัจจุบันหาดูได้ยาก แต่ยังคงมีอยู่มากที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์) วัดอรุณราชวราราม วัดประยูรวงศาวาส เป็นต้น

ผามออีแดง³ เป็นชื่อเรียกหน้าผาหินทรายซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาพนมดงรัก กันพรมแดนประเทศไทย-กัมพูชา คำว่า ผามออีแดงนี้ไม่มีคำยืนยันแน่ชัดของที่มาของชื่อ แต่เมื่อสังเกตจากลักษณะของผาแห่งนี้แล้วก็จะเห็นวาลักษณะของหน้าผานั้นเป็นหินผาดังอยู่ที่ชายแดนไทย-กัมพูชา เป็นหน้าผาหินสีแดงเมื่อยืนที่หน้าผานี้จะสามารถมองเห็นปราสาทเขาพระวิหารได้ ด้วยชัยภูมิของสถานที่นี้นั้นอยู่บริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา จึงเป็นไปได้อย่างยิ่งว่า คำว่า มอ นั้นอาจจะถูกยืมมาจาก ฤมอ ของภาษาเขมรก็เป็นได้

เป็นที่น่าสังเกตว่า ดอยชะม้อ เขามอ สมอเรือ หมู่บ้านสมอเรียง รวมถึงผามออีแดง สถานที่เหล่านี้มีลักษณะร่วมกันประการหนึ่ง คือ มีส่วนประกอบของหิน ส่วนการออกเสียงของคำก็มีความใกล้เคียงกัน พอสมควร จึงอาจเป็นไปได้ว่า ดอยชะม้อ อาจจะมาจากคำว่า “ฤมอ” ที่แปลว่า “หิน” ซึ่งอาจจะยืมมาตั้งแต่ออกเสียงว่า ฤมอ แล้วเพี้ยนมาเป็น กระทบ จากเสียง/k/ในกระทบ ออกเป็นเสียง/kh/ในชะม้อ ก็เป็นไปได้

การตีความหมายของชื่อดอยชะม้อนี้เป็นเพียงข้อสันนิษฐานข้อหนึ่งเท่านั้น ไม่มีหลักฐานใดยืนยันแน่ชัดว่าชื่อดอยชะม้อ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้มาจากอะไร ผู้เขียนเองก็สันนิษฐานและเทียบกับความน่าจะเป็น อาจช่วยเปิดมุมมองใหม่ๆ ให้แก่ผู้ที่ต้องการศึกษาบ้าง เพื่อท่านจะได้มีทางเลือกในการตัดสินใจมากขึ้น โลกนี้ไม่มีใครที่จะคิดถูกเสมอหรือคิดผิดเสมอเพียงแค่ว่าเราลองรับฟังเหตุผลของคนอื่นก็อาจทำให้เราได้เปิดกว้างทางความคิดรับสิ่งใหม่ๆ มองโลกในมุมที่ต่างออกไปจะได้เรียนรู้และเข้าใจอะไรมากขึ้น ในสังคมของเรามีเรื่องราวมากมายที่หลากหลาย คนคิดหรือมองไม่เหมือนกัน หลายคนอาจคิดว่าความคิดต่างจะสร้างความแตกแยก แต่แท้จริงแล้วไม่ใช่เช่นนั้นเสมอไป ความคิดที่แตกต่างจะไม่สร้างความแตกแยก แต่จะเป็นการสร้างสรรค หากผู้รับฟังเป็นปัญญาชนที่มีเหตุผลเพียงพอ

³สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน เล่ม ๑๐ หน้า ๓๕๕๒

เอกสารอ้างอิง

เขามอ. (๒๕๕๓). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.royin.go.th/th/knowledge/detail.php?ID=3017> (๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔)

ผามออีแดง. (๒๕๕๓). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.oceansmile.com/E/Srisaket/srisaket4.htm> (๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔)

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒. (๒๕๔๖). กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์. ศานติ ภักดีคำ. (๒๕๕๓). *เขมรใช้ไทยยืม*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

สมอเรียง. (๒๕๕๓). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.bplusgroup.com> (๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔)

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม ๒. (๒๕๔๒). กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม ๑. (๒๕๔๒). กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม ๑๐. (๒๕๔๒). กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

อุไรศรี วรตะริน. (๒๕๔๕). *Les e'le'ments Khmers dans la formation de la langue siamoise (ร่องรอย ภาษาเขมร ในภาษาไทย)*. แปลโดย อรวรรณ บุญยฤทธิ์ และคณะ. นครปฐม: เมตตากี้อุปปีปรีน.

ภาพจาก : http://www.cm108.com/bbb/uploads/monthly_10_2010/post-23623-1287420224.jpg
http://lh5.ggpht.com/_TuEgu_GbC1Y/SM_hLi-zWbI/AAAAAAAAAGKk/x-Dh0aiGes/IMG_7412.JPG
<http://static.panoramio.com/photos/original/48424165.jpg>